

Arvosteluja

Valamon luostarin historiankirjoituksen historiaa

Kati Parppei: "The Oldest One in Russia." The Formation of the Historiographical Image of Valaam Monastery. Russian History and Culture, Vol. 6. Brill, Leiden 2011. 299 s.

Brillin julkaisema Kati Parppein kirjoittama Valamon luostarin historiallisen kuvan muodostumiseen paneutuva teos (2011) pohjautuu suhteellisen pienin, lähinnä rakenteellisiin muutoksiin hänen vuonna 2010 julkaistuun samannimiseen väitöskirjaansa. Valamon luostari nousi kukoistukseensa 1800-luvulla, jolloin saarella vieraili useita tsaareja, ja sen perustajaisät Sergei ja Herman kohotettiin kaikkialla Venäjällä kunnioitettaviksi pyhiksi. Tuota luostaria vaivasi vain yksi asia: historiallisten lähteiden puute. Venäjän vanhimmaksi tituleerattulla luostarilla oli harvinaisen vähän säilyneitä kirjallisia jäänteitä omasta menneisyydestään. Tämä ristiriita muodosti paradoksin, johon Parppein tutkimus seikkaperäisesti pureutuu.

Valamon luostarin nousu yhdeksi Venäjän tärkeimmistä luostareista sijoittuu koko Euroopan-laajui-

seen kansallisromantiikan aikakauden, joka haki innokkaasti juuria ennen kaikkea myyttiseltä keskiajalta. Kati Parppein tutkimus johdattaa lukijansa mielenkiintoiselle ja kiehtovalle matkalle aikakauden, jolloin paineet Valamon luostarin historiaa kohtaan alkoivat kasvaa. Koska luostarilla ei ollut kirjallista aineistoa menneisyydestään, kuva Valamon historiasta pohjautui suullisiin kertomuksiin. 1600-luvulla autoitunut ja 1700-luvun alussa uudelleen rakennettu luostari sai vähä vähältä 1800-luvun kuluessa historian, joka vastasi sen silloista kuuluisuutta ja mainetta.

Mukaansatempaavasti Kati Parppei liittää Valamon historiografisen kuvan synnyn koko Euroopan-laajuiseen kansallisromantiikan ilmiöön, joka ikään kuin vaati kansallisten erityispiirteiden esille nostamista ja niihin pohjautuvia vahvoja stereotyyppioita. Tähän ilmiöön liittyi keskiajan, tuon myyttisen kansallisen menneisyyden kulta-ajan, lähteiden armoton metsästyks, joka toisinaan johti innokkaiden keräilijöiden kiusaukseen sekoittaa fakta ja fiktio ja väärentämään suuren yleisön kaipaamia lähteitä. Parppein tutkimus tuo seikkaperäisesti ja valaisevasti laajaan arkistolähdemateriaaliin nojaten ilmi sen, kuinka Venäjän metropoliittaa ja Pyhää Synodia vaivasi Valamon "historiattomuus" aikakaudella, jolloin aineksia venäläiskansallisen identiteetin ja omakuvan rakentamiseen

haettiin ahnaasti, ja kansallinen historiankirjoitus tarjoi uljaita juuria, missä ortodoksisuus oli oleellinen osa venäläiskansallista identiteettiä.

Useat Karjalan luostareiden perustajaisista oli kanonisoitu Moskovan suurissa kirkolliskokouksissa 1500-luvun puolivälissä, joten näillä luotareilla oli kanonisoitujen pyhien elämäkertoihin sisältyneenä kirjoitettu ja dokumentoitu perustamisen historia. Valamolta, kuuluisuuteen kohonneelta vauraalta luostarilta tämä kirjoitettu historia puuttui. Sen perustajaisät Sergei ja Herman kanonisoitiin yleisvenäläisen kalenterin mukaan muistettaviksi pyhiksi vasta vuonna 1819, mikä tuntui kovin myöhäiseltä verrattuna moniin muihin Karjalan luostareihin, joiden perustajaisät, kuten Savvati Solovtskiläinen, Aleksanteri Syväriläinen ja Arseni Konevitsalainen kanonisoitiin 1500-luvun puolivälissä.

Parppei esittää johtopäätöksensä, kuinka juuri Valamoa vaivannut "historiattomuus", lähteiden olemattomuus, loi edellytykset värikkäälle ja vivahteikkaalle historialliselle kuvalle, joka muodostui 1800-luvun kuluessa suurelta osalta suullisten legendojen sekä tarkoituksellisten väärennösten avulla. Parppein tutkimuksen suuri oivallus onkin, kuinka historian tarve luo historian. Valamon kuuluisuus ja vaikutusvalta 1800-luvun venäläisessä yhteiskunnassa sisälsi paradoksin omalla historiattomuudellaan.

Pitkän tutkimusprosessin aikana Parppein tutkimus on hakenut rakennettaan, mikä paikoitellen heijastuu tekstiin. Proessin aikana Parppei muuttui keskiajantutkijasta 1800-luvun historiankirjoituksen tutkijaksi, eivätkä tutkimuksen suunnan muutokset ja näkökulman hakeminen ole aivan kivuttomasti siirtyneet teoksen rakentamiseen, jota hienoisesti vaivaa selkeiden tutkimuksellisten kysymysten esittäminen.

Historiankirjoituksen yhtenä oleellisena osa-alueena on väistämättä aina ollut tarinankerronta; looginen ja ymmärrettävä esitys siitä, kuinka nykyisyyteen on päädytty. Kati Parppei antaa johdannossaan ymmärtää käsittelevänsä Valamon historiallisen kuvan syntyprosessia kuvatutkimuksen ja myyttihistorian keinoin. Teoksen metodologinen johdanto ei kuitenkaan juurikaan nivoudu itse tutkimukseen. Parppein mukaan myytit ovat ”syntytarinoita, jotka selittävät nykyisyyttä”, ja hän viittaa myyttien ja historian merkitykseen selitysten antajina ja menneisyyden kuvan rakentajina. Suuret luomismyytit, sellaiset kuin Kalevalan, Raamatun, tai vaikkapa antiikin kreikkalaisen tradition myytit selittävät kyllä ihmisen paikkaa maailmassa, mutta Parppei ei mitenkään konkreettisesti osoita, kuinka hänen myyttihistorian työkalus toimii suhteessa Valamon menneisyyden kuvaan.

Tutkimuksessaan hän ajautuu enemmän selvittämään Valamon perustamisajankohdan problematiikkaa ja tutkimushistoriaa kuin tutkimaan itse kuvaa. Valamon historiallisen kuvan perusosat ilmenevät hänen tutkimuksessaan jo valmiina rakenteeseen ujutettuina kattauksena, missä luostarin vanhuus, luostarin pyhien isien arvovalta muihin Karjalan pyhimyksiin nähden, sekä sen asema idän ortodoksian linnakkeena esitetään Valamon historiografisen kuvan kulmakivinä. Näiden teemojen va-

raan Parppei osoittaa Valamon historiografisen kuva muodostuneen, ja siihen pohjautuu myös teoksen rakenne.

Keskeisin elementti tässä kuvassa oli Valamon väitetty vanhemuus muihin Venäjän luostareihin nähden. Idea luostarin vanhemmuudesta on mainittu jo vuodelta 1784 peräisin olevasta luostarisäännöstä, ja useat historioitsijat viittasivat ajatukseen Valamosta Venäjän vanhimpana luostarina. Luostarin alkuvaiheet on kiistelty aihe, johon Valamo-tutkimuksen suomalainen uranuranuurtaja Heikki Kirkinen osallistui jo 1960-luvulta lähtien. Nyt julkaistu teos kantaa mallikkaasti kortensa kehoon tässä debatissa, sillä kysymys Valamon vanhemmuudesta muihin Venäjän luostareihin nähden nousee Parppein teoksen keskeiseksi ongelmakohtaksi. Vaikka hän periaatteessa lähtee kerimään auki Valamon historiografisen kuvan syntyyn vaikuttaneita tekstejä aikomuksenaan hyödyntää kuvatutkimusta, on hän sittenkin enemmän sotkeutunut debattiin Valamon historian ajoituksesta kuin antaa johdannossaan ymmärtää. Toki tämän lähdeaineiston perinpohjaisen tuntemuksen nojalla Parppeilla on aiheeseen painava sana sanottavanaan. Parppein käyttämä lähdeaineisto on laaja, se sisältää kronikoita, arkistolähteitä, historiateoksia ja jopa nettisivuja.

Sergein ja Hermannin myöhäisen kanonisaatio nousee esiin yhtenä keskeisimpänä Valamon historiografisen kuvan paradoksina. Ikään kuin itsekin uskoen siihen, että Valamo oli luostari, jonka perustajaisät olisi kuulunut kanonisoita samoihin aikoihin kuin naapuriluostareidenkin perustajat, Parppei pohtii syitä siihen, miksi näin ei käynyt. Aivan kuin se vaihtoehto, että Valamo olisi ollut syrjäinen ja suhteellisen merkityksetön luostari aina 1700-luvulle saakka, jolloin luostari perustettiin

uudelleen, ei olisi mahdollinen. Vastaukseksi siihen, miksi Sergeitä ja Hermannia ei kanonisoitu 1500-luvun kirkolliskokouksissa tai pian niiden jälkeen, Parppei tarjoaa oman näkemyksensä. Ensinnäkin useat lähteet antavat aiheetta olettaa, että Sergein ja Hermannin reliikit yhdistettiin vasta 1500-luvun puolivälissä, joten varsinainen kultin synty oli tuolloin vielä alkutekijöissään. Lopulta Valamon autioituminen 1500-luvun lopun Venäjän ja Ruotsin sodissa vesitti asian. Loppujen lopuksi Kati Parppei jättää Valamon historian historiallisten vaiheiden rekonstruoinnin lukijan tehtäväksi.

Tutkimuksen kaksijakoinen luonne muodostaa teoksen rakenteellisen haasteen. Toisaalta selvitetään Valamon syntyhistoria ja esitellään siihen liittyvät lähteet ja tutkimus. Toisaalta käsitellään historiografisen kuva, joka luostarista ennen toista maailmansotaa ja luostarin uudelleen perustamisen jälkeen vuodesta 1989 lähtien on annettu ja tänä päivänäkin annetaan. Nämä kaksi linjaa eivät sujuvasti kohtaa. Siihen on omat ymmärrettävät syynsä, sillä ne muuttavat 1500-luvun dokumentit, jotka valottavat Valamon luostarin historiaa todella hyvin, eivät olleet 1700- ja 1800-luvun historioitsijoilla käytössä. Ehkä tärkein Valamon historiaa valottava lähde, vasta 1980-luvulla tutkijoiden tietoisuuteen paljastunut 1500-luvulla kirjoitettu *Skazanie o Valaamskom monastyre* (Kertomus Valamon luostarista) kertoo paitsi luostarin syntyajankohdan, valottaa myös hyvin miksi Valamon luostarin perustajista ei syntynyt selkeää kulttia. Esittelemällä seikkaperäisesti tämän lähteen tutkimuksessaan, myös lukijat voivat helposti tehdä omat johtopäätöksensä Valamon menneisyydestä.

Parppein tutkimuksesta käy hyvin ilmi se, kuinka luostarin oman kirjakaupan merkitys Valamon kuvan luomisessa oli keskeinen. Vala-

mosta kertovia kirjoja ostivat – ja ostavat edelleen – saarella vierailevat matkailijat ja pyhiinvaeltajat. Nykyään tärkeä Valamon menneisyyden kuvan luoja on Internet. Perinpohjaisen lähteiden tuntemuksensa ja huolellisen lähdekriittisyytensä vuoksi Parpein teos on ohittamaton perusteos kaikille Valamon historiasta kiinnostuneille. Se osoittaa vastaansanomattomasti myös mielikuvan voiman historiankirjoituksen moottorina, ja niinpä teosta voi erinomaisesti suositella kenelle tahansa historian kirjoituksesta kiinnostuneelle.

– MARI ISOAHO